

ВОЗРОЖДАЯ ТРАДИЦИИ: НОВЫЙ УНИВЕРСИТЕТСКИЙ УЧЕБНИК ПО ИСТОРИИ ВИЗАНТИИ

Войтович Л. В., Домановський А. М., Козак Н. Б., Лильо І. М., Мельник М. М., Сорочан С. Б.,
Файда О. В. Історія Візантії. Вступ до візантиністики. – Львів : Априорі, 2011. – 880 с.

В рецензии рассматривается первый современный учебник по византинистике для университетов, изданный во Львове. Отмечается образовательное и культурологическое значение этого события, дается краткий анализ разделов книги.

Ключевые слова: *Византия, византология, учебник, университет.*

Недавний выход в свет фундаментального учебника "История Византии. Введение в византинистику" – событие не только для украинской, но и для всей постсоветской науки. До сих пор за последнее столетие выходило лишь одно учебное пособие для студентов исторических факультетов вузов – "История Византии" Г. Л. Курбатова [1]. Такая ситуация объясняется, прежде всего, сохранением в своей основе советской концепции университетского преподавания истории средних веков, в которой Византия представлена лишь маргинальными темами, иллюстрирующими "отклонение" от магистрального западноевропейского пути, от классической древности Рима к новой истории Европы. И если за последние 20 лет многое изменилось в России и Украине, то характер этих изменений в области византинистики оказался различен.

В России сохраняются крупные научные и университетские центры, где византология представлена достаточно полно. Кроме того, в целом ряде университетов работают отдельные византологи. Последним всероссийским форумом, призванным сверить ряды ученых, была XIX Всероссийская научная сессия византинистов (Москва, МГУ, 27 – 29 января 2011 г.) [2]. Координирует работу Национальный комитет византинистов РФ, объединяющий несколько десятков специалистов.

На сессии было отмечено, что в настоящее время в стране реально действует ряд научных школ и направлений: ИВИ РАН, МГУ им. М. В. Ломоносова, СПбГУ, Государственный Эрмитаж, ИА РАН, УрГУ (Екатеринбург), университеты в Волгограде, Тюмени, Иваново, Армавире, а также духовные учебные заведения – ПСТГУ, МДА и др. На наш взгляд, к указанным центрам нужно добавить и новые (Барнаул, Белгород).

Однако, существуют системные проблемы, среди которых были отмечены смена поколений и уход корифеев византологии, отсутствие значимых обобщающих работ, индивидуализация исследований.

К этим проблемам мы добавили бы фундаментальную проблему – отсутствие модернизации университетских программ. Добавить византологию в спецкурсы и элективные курсы, магистерские программы, конечно, можно. Но не меняется главное – концепция основного курса истории средних веков.

Что касается Украины, то здесь можно говорить именно о системных обновлениях. Это касается развертывания византологических исследований в ряде крупных университетских центров, где кафедры, обеспечивающие преподавание истории средних веков, состоят почти исключительно из византологов (Харьков, Львов) или в значительной степени из византологов или археологов – исследователей древностей византийского круга (Симферополь, Керчь). Здесь издаются авторитетные серийные издания "Материалы по археологии, истории и этнографии Таврики" и "Боспорские исследования".

Важную роль играет и наличие на территории Украины такого византийского города как Херсонес Таврический. Нельзя не упомянуть и роль киевских научных центров (ИА НАН, заповедник "София Киевская", Киево-Печерский музей-заповедник и др.), а также работу византинистов Одессы.

Нельзя не отметить и глубокую, тщательную работу в области историографии истории Византии на украинских землях Российской империи. Уже защищено немало диссертаций, рассматривающих деятельность как отдельных ученых, так и целых научных центров, как правило, в университетах.

К этому можно добавить и более активную, чем в России, жизнь в интернете – украинские византологические сайты, форумы и ресурсы объединяют пользователей в виртуальном пространстве.

Кроме того, можно отметить именно объединение усилий, интеграцию специалистов, примером чего стали крупные обобщающие работы, равных которым Россия пока предложить не может. Это и "Византийский Херсон" С. Б. Сорочана [3], и его же концептуальное учебное пособие проблемного характера "Византия. Парадигмы бытия, сознания, культуры" [4].

Наконец, вышел в свет и "классический" университетский учебник, подготовленный совместными усилиями двух ведущих византологических центров Украины – Львова и Харькова.

Учебник имеет достаточно традиционную структуру – хронологическую, и состоит из четырех глав: 1) Ранняя эпоха (IV – VI вв.) (с. 22 – 163); 2) От античности к средневековью (VII – IX вв.) (с. 164 – 263); 3) От могущества к упадку (X – XII вв.) (с. 264 – 459); Путь к гибели (XIII – XV вв.) (с. 460 – 592).

Внутри каждого раздела изложение ведется по проблемному принципу. Так, в первой главе дается определение "Второго Рима", "Христианской империи", отмечаются причины сохранения империи и ее потери. Во второй главе отмечаются факторы глубокой трансформации ромейского мира, анализируется его социальный состав, феномены иконоборчества и миссионерства и др.

Внутри глав учебный материал организован по параграфам, что облегчает студентам его освоение. Основные термины по теме выделены курсивом. Каждый параграф богат иллюстрирован с указанием источника иллюстрации, что приучает студентов к точности научного цитирования. Основной материал

в параграфі іноді перебивається живими відступленнями, ілюструючими то или інше положення.

Текст параграфа розбит на пункти, присвячені той или іншій більш вузькій темі.

В кінці кожного параграфа даються контрольні запитання, за якими слід підібрати джерела. Відсутність тут посилань на видання джерел компенсуються великим бібліографічним списком в додатку.

10 додатків (с. 594 – 878) заслуговують окремого розмови. Тут вдумливий студент знайде огляд історії публікації письмових джерел по історії Візантії в нове і новітнє час, огляд розвитку світової візантиністики, огляд української візантології, хронологічний список найважливіших подій, список правителів Візантії, перелік константинопольських патріархів, візантійські грошові одиниці, міри, ваги і їх еквіваленти, і хронологічний список основних агіографічних джерел по персоналіям. В заключення дан найбільший список джерел і літератури з більш ніж 1 600 найменувань. Відокремлено вкладено до книги додатки кольорові оригінальні карти, підготовлені спеціально для даного видання.

Немає потреби говорити про те, що вся ця цінніша інформація, зібрана під однією обкладинкою і концептуально організована подібним чином, значно полегшує студенту засвоєння даного курсу. Замість не завжди успішних пошуку електронних ресурсів, він отримує в своє розпорядження колосальний матеріал.

В цій зв'язі необхідно зауважити, що в цілому, з урахуванням вказаних додатків, книга виходить за межі сучасного університетського підручника. Однак, така концепція книги цілком виправдані двома обставинами. Перше – неможливо нескінченно полегшувати навчальні курси, необхідно хоча б в відносній ступені наблизитися до того обсягу навчальної роботи, який передбачався до засвоєння студентами в до революційних університетах. І друге – за останні сто років фактичного розриву з досягненнями світової науки, а в університетському навчанні – і від вітчизняної науки, необхідно углиболене знайомство з колосальним обсягом досягнень, накопчених ученими ХХ – ХХІ ст. в різних областях візантології. І не просто знайомство, а творче засвоєння, так як без нього неможливо рухатися далі в розвитку даної галузі історичної науки.

Наконець, підручник в повній мірі орієнтований не тільки на навчальний процес, але і на наукову роботу студентів. Використовуючи можливості цієї книги, студент зможе одразу сориєнтуватися в безмежному бібліографічному морі, готуючи як курсову, так і дипломну роботу. Напевно, і аспірант в початку своєї роботи знайде тут немало корисного для формулювання своєї наукової проблеми і початку її розробки.

В цілому, вихід такої книги має найважливіше значення для реальної модернізації вищого університетського історичного освіти відносно як медієвістики в цілому, так і візантології, в частині. Ця радикальна модернізація в сучасних умовах абсолютно необхідна. Але перш за все необхідна рішуча перебудова як університетського, так і шкільного історичного освіти і надання Візантії хоча б рівного місця в курсах історії середніх віків. Бо історичні витоки східно-слов'янського світу і східно-християнської цивілізації лежать саме в Візантії – Другому Римі, стоячому на плечах першого.

Джерела і література

1. Курбатов Г. Л. Історія Візантії (від античності до феодалізму) / Г. Л. Курбатов. – М. : Вища школа, 1984. – 208 с.
2. Російське візантиніведення. Традиції і перспективи. – М. : МГУ, 2011. – 242 с.
3. Сорочан С. Б. Візантійський Херсон / С. Б. Сорочан. – Харків : Майдан, 2005. – 164 с.
4. Сорочан С. Б. Візантія. Парадигми буття, свідомості, культури / С. Б. Сорочан. – Харків : Майдан, 2011. – 952 с.

Микола Болгов, Анна Болгова

ВІДРОДЖУЮЧИ ТРАДИЦІЇ: НОВИЙ УНІВЕРСИТЕТСЬКИЙ ПОСІБНИК З ІСТОРІЇ ВІЗАНТІЇ

Войтович Л. В., Домановський А. М., Козак Н. Б., Лильо І. М., Мельник М. М., Сорочан С. Б., Файда О. В. Історія Візантії. Вступ до візантиністики. – Львів : Априорі, 2011. – 880 с.

У рецензії розглядається перший сучасний посібник з візантиністики для університетів, виданий у Львові. Відзначається освітнє й культурологічне значення цієї події, подається короткий аналіз розділів книги.

Ключові слова: Візантія, візантологія, посібник, університет.

Nikolay Bolgov, Anna Bolgova

REVIVING TRADITIONS: NEW UNIVERSITY TEXTBOOK ON THE HISTORY OF BYZANTIUM

Wojtowicz L. V., Domanovsky A. M., Kozak N. B., Lillo I. M., Melnik M. M., Sorochan S. B., Fayda O. V. Istorija Vizantii. Introduction to vyzantology. – Lviv : Apriori, 2011. – 880 p.

The review examines the first modern textbook of Byzantine Studies for universities, published in Lvov. Educational and culturological significance of the event is mentioned and a brief analysis of the book parts is presented.

Key words: Byzantium, Byzantine Studies, textbook, university.

Стаття надійшла до редакції 30.11.2012